



## Hapisteki Lider



# ilham Tohti



## İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	2
İlham Tohti kimdir?.....	3
İlham Tohti'nin Düşünceleri .....	4
<i>Mevcut Özerklik Yasası Raftan Kaldırılmalı</i> .....	4
<i>Talep ve İsteklerinin Referans Dayanağı Çin Devletinin Anayasası</i> .....	4
<i>Anlaşmazlıkları Giderme Yolunda Enerji Tüketti</i> .....	5
<i>“Doğal Birleşmeye Değil, Sistemik Asimilasyona Karşıyım”</i> .....	5
<i>Etnik Gruplar ve Hükümet ile Halk İletişim Köprüsü</i> .....	5
İlham Tohti'nin faaliyetleri .....	6
<i>“Uygurbiz” İnternet Portalı</i> .....	6
<i>Çin'e Kaçırılan Uygur Çocukları Kurtarma Çabaları</i> .....	7
<i>Kaybolan Uygur Gençlerin Araştırılması</i> .....	7
<i>Dini Özgürlük Haklarının Gasp Edildiğine Yönelik Somut Belgeleri Topladı</i> .....	8
<i>Uygur Ana Dili Hakkında Endişeler ve Çin Devletinden Talepler</i> .....	8
etnik sorunlara yönelik çözüm önerileri.....	9
1. <i>İşsizlik Sorunu:</i> .....	9
2. <i>“Çift Dilli Eğitim” Meselesi:</i> .....	10
3. <i>Dini Özgürlük Meselesi:</i> .....	10
4. <i>Etnik Bölünme ve Etnik Ayrımcılık Meselesi:</i> .....	11
5. <i>Yerli Millet Kadroları ve Aydınlarla Olan Güvensizlik Sorunu:</i> .....	11
6. <i>Bingtuan meselesi:</i> .....	11
7. <i>Hükümetin Yönetim Becerisi ve Güvenilirlik Meselesi:</i> .....	12
8. <i>Büyük Han Milletçiliği Sorunu:</i> .....	12
9. <i>Bölgesel Milli Özerklik ve Devlete Karşı Bölücülükle Suçlanma Konusu:</i> .....	13
Üzerindeki baskı ve hapis cezası.....	13
<i>Hapse Atılması</i> .....	14
<i>Uluslararası Tepkiler</i> .....	14
İlham tohti'ye layık görülen ödüller.....	14
İlham tohti İnsiyatif hareketi'nin çalışmaları .....	15
İlham Tohti İnsiyatifi etkinliklerinden kareler .....	17

## ÖN SÖZ

“Uygurların Vicdani” ve “Uygurların Mandela’sı” olarak bilinen Doç. Dr. İlham Tohti, başına neler geleceğini bile-bile, halkının hakları ve özgürlüğü için kendini, ailesini ve her şeyini feda etmiş bir Uygur lideridir. Gerçi, Çin yönetimi onu hapisanede çürüterek susturmayı planlamış ise de, bugün İlham Tohti dünya kamuoyu tarafından en başta gelen adalet ve özgürlük savaşçısı olarak tanımlanmaktadır.

Nitekim o, Çin yönteminin Doğu Türkistan halkını tamamıyla asimile ederek, dünya haritasından silmeyi planladığını önceden sezmiş ve konuyu Çin Anayasasına uygun şekilde bir hukuk meselesi olarak hem Çin kamuoyuna, hem de dünya kamuoyuna anlatabilmek için ciddi çalışmalar yapmıştır. Kısacası, kendi halkını hukuk yoluyla kurtarmak için bir geçiş yol bulmaya çalışmıştır!

Çin yönetimi, Doğu Türkistan halkını sözüm ona “terörizmle” suçlayarak dünya kamuoyunu, bu yalana inandırmaya çalışırken, Dr. İlham Tohti’nin böyle barışçıl bir yolla ortaya çıkması, Doğu Türkistan halkının bekası açısından önemli bir gelişmedir.

Bu açıdan, 50 seneden beri Almanya’da ikamet etmekte olan dava adamı, eski Doğu Türkistan Milli Kurultayı Kurucu Başkanı ve Dünya Uygur Kurultayının esas kurucularından olan Enver Can İlham Tohti’nin vizyon sahibi bir lider olduğunu göz önünde bulundurarak, onun uluslararası daha iyi tanıtılması ve halkının kurtulması yolundaki çalışmalarını devam ettirebilmesi için serbest kalmasını sağlamak yolunda çalışmak amacıyla İlham Tohti İnisiyatif Hareketi’ni kurmaya karar vermiştir.

2016 senesinde Münih’te Enver Can’ın girişimi ile kurulan ve Başkanlığını yürüttüğü İlham Tohti İnisiyatif (ITI) Hareketi’nin amacı İlham Tohti’nin ve yıllarca mücadelesini verdiği Uygurların temel insan haklarının Uluslararası Platformda unutulmaması ve sürekli gündemde tutulması için katkıda bulunmaktır. Ayrıca, İlham Tohti üzerinden yapılacak çeşitli etkinliklerle Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri davasına dünya kamuoyunun desteğini sağlamaktır. Bunun yanında şimdiye kadar ardı ardına 7 defa Nobel Barış Ödülüne aday gösterilen Dr. İlham Tohti’nin hakkı olan bu ödülü kazanabilmesi için faaliyetler yürütmektir.

Dr. İlham Tohti’nin Nobel barış ödülünü kazanması, Çin’in işgalindeki Doğu Türkistan’da yaşayan Halkımıza yönelik insanlık suçları ile etnik Soykırım Uygulamalarına karşı BM başta olmak üzere demokratik ülkeler, uluslararası insan hakları ve hukuk kuruluşları ile uluslararası toplumun dikkatini çekerek bu insani sorunun çözümü ve bu konuda bir an önce harekete geçilmesi için büyük itici güç olacaktır.

Bu açıdan, aziz Türk milletinin su andaki dünya siyasi konjonktürünü göz önünde bulundurduğumuzda, Doğu Türkistanlı kardeşlerine yapabilecekleri en iyi destek İlham Tohti’yi Nobel Barış Ödülü’ne aday göstermek olacağı inancıyla, sayın hocalarımıza ve TBMM üyeleri olan vekillerimize çağırıda bulunuyoruz.

## İLHAM TOHTI KİMDİR?

İlham Tohti, Uygurlar ile hükümet ve Uygurlar ile Çinliler arasında barışçıl diyalogu, hak ve adaleti, hukukun üstünlüğünü cesaretle savunduğu için Çin komünist yönetimi tarafından müebbet hapse mahkûm edilen Uygur bilim adamıdır.

Pekin'deki Minzu Üniversitesinde ekonomi profesörü olan İlham Tohti, Uygur Özerk Bölgesinde, Uygurlar ile Çinliler arasındaki gerilim ve çatışmaların çözümünde diyalogu önermiş, şiddete karşı barışı ve uzlaşmayı savunmuş ve bu fikrine bağlı kalmıştır.

İlham Tohti'ye göre, Çin'de milliyetler meselesi politikadan daha ziyade hukuk meselesidir. Çin anayasası çerçevesinde düzenlenen Etnik Bölgesel Özerklik Yasası'nda Uygurlar, Uygur Özerk Bölgesinde kendi kendini yönetme hak ve yetkisine sahip bir halk olarak tanımlanmış olmasına rağmen, bu hak ve yetkiler pratikte kullanılmamıştır. Bu da çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Uygurlar ile Çinliler arasındaki sorun yasaların ve hukukun pratikte gerçek anlamda uygulanmaması sorunudur. Anayasa ve Etnik Bölgesel Özerklik Yasası gerçek anlamda uygulanırsa, etnik problemler de çözülecektir.

Tohti'nin etnik sorunlar hakkında yaptığı akademik ve sosyal araştırmaları, 1991 yılından başlayarak Çin medyasında yayınlamaya başlamıştır. İktisat ve hukuk profesörü olan İlham Tohti, araştırmalarında Uygurların ekonomik ve hukuki durumuna odaklanmıştır. Tohti, Çin'in hızlı kalkınma sürecinde, Uygurların sanayi üretimi ve şehirleşme sürecinden uzak tutularak, kırsal kesimde sıkıştırılmasından ortaya çıkan sorunları incelemiş; zengin bölgede yoksul bırakılmış, kalkınma içinde marjinalleştirilmiş, dönüşüm isterken kültürleri dondurulmuş Uygur toplumunun sosyal yapısını ve gelinen noktanın nedenlerinin köküne inmeye çalışmıştır.

İlham Tohti etnik sorunların derinliklerine indikçe Uygurların siyasi ve ekonomik olarak dışlandığını ve bunun da Çin Anayasası ve Bölgesel Milli Özerklik Yasalarının askıya alınmasından kaynaklandığını görmüştür.

Tohti, 2005 yılında “uyghurbiz” adında Çince ve Uygurca bir internet sitesi kurarak etnik meseleleri somut delilleriyle ortaya koymuş, çözüm yollarını tartışmaya açmış, bu konuda Çin ve Uygur toplumunu aydınlatmak için büyük çaba harcamıştır. İşte özellikle bu süreç, onun Uygur toplumu içinde “Uygurların sesi, vicdanı ve lideri” olarak kabul görmesine vesile olmuştur.

Yürütmüş olduğu bütün bu çalışmalar, Çin yönetiminden, istihbarat örgütü vasıtasıyla uyarı ve sert müdahaleyle karşılık bulmuştur. İlham Tohti, Çin anayasasında Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşlarına tanınan “fikir beyan etme özgürlüğü” hakkının kullanarak ortaya koyduğu bu fikirleri dolayısıyla, 2014 yılında Çin komünist yönetimi tarafından adil olmayan bir yargılama ile müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş, hem hukuki yönden hem insan hakları yönünden telafisi mümkün olmayan ağır haksızlığa uğramıştır.

Çin hükümeti Dr. İlham Tohti'nin fikirlerine, tavsiye ve önerilerine kulak vermenin yerine, onu susturmayı ve Uygur Özerk Bölgesindeki Uygur, Kazak, Kırgız ve Müslüman halklara yönelik sistematik baskı uygulamayı seçmiştir.

Çin yönetiminin 2017'den itibaren milyonlarca Uygur ve diğer Türk halklarını “mesleki eğitim merkezleri” adıyla toplama kamplarında hapsedmesi, “kardeş aile projesi” adı altında bir milyondan fazla Çinli Komünist Parti yetkililerini Uygur ve Kazakların evlerine yerleştirmesi, Uygur entelektüeli ve toplumun ileri gelenlerini hapishanelere atması, Uygur çocukları ailelerinden kopararak asimile kamplarına alması... gibi bütün dünyanın gözü önünde yürüttüğü bu tür insan hakları ihlallerini gördükçe, Dr. İlham Tohti'nin fikirlerinin değerini daha iyi anlaşıyor.

## İLHAM TOHTI'NİN DÜŞÜNCELERİ

İlham Tohti, var gücümlle Uygur Özerk Bölgesi'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve kalkınma yapısını araştırarak, etnik gruplar arasında iletişim köprüsü olmayı, çağdaş dönüşüme giden yolda toplumların eşit ve beraberce yürümeleri için katkı sağlamayı kendime kişisel gaye ve hedef olarak seçen bir akademisyendir.

### **Mevcut Özerklik Yasası Raftan Kaldırılmalı**

İktisat ve hukuk profesörü olan İlham Tohti, araştırmalarında Uygurların ekonomik ve hukuki durumuna odaklanmıştır. Tohti; Çin'in hızlı kalkınma sürecinde, Uygurların sanayi üretimi ve şehirleşme surecinden uzak tutularak, kırsal kesimde sıkıştırılmasından ortaya çıkan sorunları incelemiştir; zengin bölgede yoksul bırakılmış, kalkınma içinde marjinalleştirilmiş, dönüşüm isterken kültürleri dondurulmuş Uygur toplumunun sosyal yapısını ve gelinen noktanın nedenlerinin köküne inmeye çalışmıştır.

İlham Tohti sorunların derinliklerine indikçe Uygurların siyasi ve ekonomik olarak dışlandığını ve bunun da Çin Anayasası ve Bölgesel Milli Özerklik Yasalarının askıya alınmasından kaynaklandığını görmüştür.

O dönemde Doğu Türkistan'da Çin'in kaba ve şiddet içeren baskısı dayanılmaz boyutlara ulaşmış olması nedeniyle, devlet şiddetine karşı Uygurlar da şiddete başvurmaya başlamış ve Çin hükümeti bu olaylar karşısında telaşa kapılmıştı. İlham Tohti, bölgede şiddet olaylarının yatışması ve barışın sağlanması için tek şart olan Bölgesel Milli Özerklik Yasası'nda belirlenen özerkliğin Uygurlara iade edilmesi gerektiğini ileri sürmüştü.

Uygur Özerk Bölgesi, 1955 yılı rejimce kabul edildiğinde, milli özerklik yasal olarak anayasanın güvencesi altına alınmış, özerklik yasası çıkarılmış, Uygurların kendi kendini yönetme hakları Çin'deki sistemin bir parçasına dönüşmüştü. Fakat bu yasa sözde resmi kabul edilmiş olmasına rağmen pratikte tamamen rafa kaldırılmış bir durumdadır.

İlham Tohti, *“Uygur halkı, özerk yasaının raftan indirilmesini, Çin Komünist Partisi'nin verdiği sözü tutmasını 60 yıldan beri umutla beklemektedir. Yasalar devletin namusudur. Devlet kendi yaptığı yasaları kendi çiğnemektedir. Bir devletin öz yasaını çiğnemesi, bir babanın öz kızına tecavüz etmesinden farksızdır. Bu çok utanç verici bir suçtur. Devlet bunu yapamaz.”* diye haykırarak Çin hükümetini, Uygurlara tanınan ve Uygur Özerk Bölgesinde kendi kendini yönetme hak ve yetkisi veren Bölgesel Milli Özerklik Yasalarının gerçek anlamda yürürlüğe koymaya çağırmıştır.

### **Talep ve İsteklerinin Referans Dayanağı Çin Devletinin Anayasası**

Çin'in ana yasası ve Uygurlara hukuken tanınmış olan milli özerklik yasasını referans alarak, Çin hükümetine ana dili, dini özgürlük ve milli kadrolar dâhil bazı konularda talep ve çağrılarda bulunmuştur.

Bölgesel Milli Özerklik, ülkenin temel sistemini oluşturan Çin anayasasında net bir şekilde ortaya konmuştur. Uygur Özerk Bölgesi'nde kendi kendini yönetme hak ve hukukuna sahip olan halkın Uygurlar olduğu da Çin anayasasında belirlenmiştir. Yasada şöyle yazılıyor: *“1984 yılında tekrar düzenlenen yasa gereğince, Özerk bölgelerde yerli halklar ana dilini kullanma ve geliştirme hakkına sahiptir. Yerli halk temsilcileri yerli yönetimin en önemli pozisyonunda görev alabilir. Yerli halklar örf adet, dinî özgürlüklerini koruma hakkına sahiptir. Eğer devlet yasaları Özerk bölge halklarının örf-adet ve yaşam biçimlerine uygun değilse, Özerk bölge hükümet uygulamama, düzeltme, reddetme hakkına sahiptir.”*

İlham Tohti'ye göre, Uygur Özerk Bölge topraklarının tarihi sahipleri olan Uygurlar, toprağın zenginliklerinde kendilerinin de hakları olduğunu düşünüyorlar. Hiç olmazsa ana dili, kültürü

ve dinî gibi tarihi değerlerine saygı gösterilmesini istiyorlar. Her şeyden önemlisi, halkın bu talep ve isteklerinin referans dayanağı Çin devletinin anayasası olmasıdır. Bir devletin ana yasası o devletin halk nezdindeki yeminidir. Devlet yeminini bozamaz. Anayasa devletin namusudur. Çin anayasası Çin devletinin namusudur. Çin devleti kendi namusunu ayaklar altına alamaz. Uygur halkı devlet nezdinde kendilerini eşit vatandaş olarak görmek istiyor. Uygur halkı huzur istiyor, barış istiyor. Sürekli baskı altında tutulmak, sürekli hırpalanmak, sürekli dışlanmak, sürekli işsizlik, yoksulluk batağına sürüklenmek, sürekli isyana zorlanmak istemiyorlar.

### **Anlaşmazlıkları Giderme Yolunda Enerji Tüketti**

İlham Tohti'nin yaptığı iş, akademik alanda barışçıl yöntemlerle mürekkep kullanarak, diplomatik kanallarla Uygurların insani hakları, anayasal hakları ve özerklik haklarını savunmak olmuştur. Bu konuda Tohti kendini şöyle savunur: *“Hep (Uygurlara) eşitlik istedim. İster bireysel olsun ister kültürel, isterse dinî olsun, Uygur’umun bu alanlardaki eşit vatandaşlık haklarına kavuşturulması için haykırdım, savundum. Ben herhangi bir şiddet kullanıcı grup içinde yer almadım. Çin’de herhangi bir örgüt kurmadım. Çin 1,35 milyar nüfuslu bir toplum. Uygurların özgürlüğü Çin halkının bizi anlamasından geçiyor. Başka yol ile özgürlüğe kavuşmamız çok zor. Bu yüzden Uygurların sorununu Çin toplumuna, Çin yönetimine anlatmaya çalıştım.*

Çin devletinden istediğinin sadece adalet ve eşitlik olduğunu ama Çin yönetiminin kendisini yok etmenin peşinde olduğuna söyleyen Tohti, *“Ben Çinlilerin vicdanına seslendim. Sorunu diyalog yolu ile çözmek istedim. İyi niyetli davrandım. Ama resmi makamların niyeti kötü. Beni yok etmek iradesine geldiklerini hissediyorum”* diyerek başına geleceklerin farkında olduğunu ifade etmiştir.

Barışçıl tutumla sürekli diyalog teşebbüslerinde bulunan ama bunun karşılığında hep hükümetin sıkı ve sert baskılarına maruz kalan Tohti şöyle der: *“Bunca yıldan beri hep diyalog teşebbüslerinde bulundum. Etnik gerginliği yumuşatmak için çaba harcadım. Uygurlar ile hükümet, Uygurlar ile Çinliler arasında iletişim kanalı olma, anlaşmazlıkları giderme yolunda enerji tükettim. Ama ben darbe indirilecek hedef tahtası olmaktan bir türlü kurtulamadım.”*

### **“Doğal Birleşmeye Değil, Sistemik Asimilasyona Karşıyım”**

İlham Tohti, Uygur Özerk Bölgesi ya da başka Azınlık gruplar yaşayan bölgelerde olsun etnik milliyetler sorunu çetin testlerle karşı karşıya geldiklerine dikkat çekerek, milli duygu noktasından ya da rasyonellik noktasından olsun Çin topraklarından bir kısmının bölünüp çıkıp gitmesini istemediğini açıkça belirtmiştir. Fakat aynı zamanda devletin asimilasyon politikalarıyla halkların zorla birleştirilmesine de karşı olduğunu ifade eden Tohti şu ifadeleri kullanmıştır: *“Etnik konuda etnik milliyetlerin doğal etkileşimle birleşmesine karşı değilim. Çünkü toplumsal dönüşümün doğal yasası neyi gerektirirse o olacaktır. Ancak ben önceden plânlanmış ve sistemik asimilasyon uygulamasına tabi tutulan birleşmeye karşıyım. İdari zorlamalarla etnik grupları birleştirerek eritme yöntemi, doğal olarak daha şiddetli etnik bölünmelere yol açacaktır. Çeşitliliğe hoş görü ile yaklaşmak etnik grupların kendi aralarında uyum ve etkileşime teşvik edecektir. Etnik milliyetler probleminin çözümü ancak ve ancak Özerklik (yani kendi kendini yönetme) yolundan geçer.”*

### **Etnik Gruplar ve Hükümet ile Halk İletişim Köprüsü**

İlham Tohti, Uygur Özerk Bölgesi'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve kalkınma yapısını araştırarak elde ettiği sonuçları yayımladığı ve bu konularda devlete çeşitli önerilerde bulunduğu için onun siyasi aktör olarak öne çıkması arzulanıyordu. Kendisi sevmezse de kimileri tarafından doğudan siyasi figür olarak tanıtılmaya başlamıştı. Onun müebbet hapis cezasına çarptırılmasında da siyasi bahaneler öne sürüldü. Ancak İlham Tohti, kendisine

akademisyenlikten başka bir unvan yakıştırılacaksa, etnik gruplar ve kültürler arasında “iletişim köprüsü” unvanını uygun gördüğünü belirtirdi.

İlham Tohti, Uygur Özerk Bölgesindeki sorunların anlaşılması ve çözümünün araştırılması için Çinli akademisyenler ile sıkı iletişim halindeydi. Ayrıca Tohti, devletin sorunların çözümü için gerekli reformların yapılması ve tedbir alınması konusunda yöneticilere yardımcı olmak için devlet erkanlarında araştırma raporları ve öneriler sundu.

Bu konuda İlham Tohti, şöyle der: “Çeşitli etnik çatışmalar ve bu çatışmalardan doğabilecek insani faciaların önüne geçmek için Uygur Özerk Bölgesi'nin mevcut siyasi, ekonomik, sosyal yapısını araştırarak, olası bir tehlikenin ortaya çıkmaması için devletin acil gerekli reformları yapması ve tedbir alması konusunda yardımcı olmak için araştırmalarıma hız verdim. Bu araştırma raporlarını devlet erkanlarına sundum, bürokratlara, akademisyenlere, öğrencilere konferans vererek, medya kuruluşlarında yayınlamaya Çin genelinde kamuoyu oluşturmaya çalıştım.”

Uygur bölgesinde iki etnik toplum arasındaki ciddi gerilimden telaşlanmaya başlayan Tohti, “etnik nefret ve toplumlar arası güvensizliğin sürekli birikmesinin endişe verici bir durumda olduğunu; Uygur bölgesinde, aynı toprakta ama ayrılmış halde yaşayan Uygur ve Çinli gruplar arasındaki güvensizlik ve nefret buzlarını diyalog yoluyla eritebilmenin hayati öneme sahip olduğunu” düşünüyordu.

## İLHAM TOHTI'NİN FAALİYETLERİ

İlham Tohti, büyük bir tarihi sorumluluk bilinci altında, akademik makale ve diğer konulardaki yazılarıyla Uygur kültürü ile Çin kültürü arasında bir köprü olma, Uygurları devlete ve Çin halkına doğru bir perspektiften tanıtmaya, Uygurları buldukları zor durumdan kurtarma yolundaki düşünceleriyle dikkat çekiyor.

Aynı zamanda, Tohti'nin gerçekleştirdiği bazı somut çalışmalar da onun güvenlik birimlerinin hedefi olmasına neden olmuştur. “Uyghurbiz” portalı ve 15 Temmuz katliamı sırasında veya ardında kaybolan gençleri bulma, araştırma çabaları, Çin'e kaçırılan Uygur çocuklar ve anadili hakkındaki çağrılarının somut çalışmalarının önemli örneklerindedir.

### “Uyghurbiz” İnternet Portalı

İlham Tohti, 2005 yılında “uyghurbiz” adıyla Uygurca ve Çince bir internet portalını yayına başlattı. Tohti'nin amacı, meseleleri Uygur ve Çinli olarak aynı ortamda fikir alışverişinde bulunacak ve tartışabilecek ortam yaratmaktır.

“Uyghurbiz” internet portalı tabii ki kimi zamanlar tartışmalar çok kızıştı, hatta ciddi görüş çarpışmaları da oldu. İlham Tohti'ye göre “görüşlerin açıkça ortaya konulması, farklı görüşlerin tartışılması korkulacak bir şey değildi. Korkunç olan, suskun kalan etnik toplumlar ve ulusların içinde birikmiş, sıkışmış olan nefretiydi.”

İlham Tohti, Çinli elit ve aydın kesiminin dikkatini Uygur bölgesine çekebilmek ve onların değerli görüş ve tecrübelerinden yararlanabilmek için “uyghurbiz” internet portaline emek vermekle beraber, Çinli aydınlar ile iletişime geçti; onlara Uygur kültürü ve Uygur toplumunun yapısını tanıtmaya çaba harcadı.

Bu sitenin amacı, Çin'deki tüm etnik milliyetlerin ve dünyanın Uygur Özerk Bölgesi'ni, Uygurları tanımalarına katkı sağlamak, her etnik gruba mensup kişilerin diyalog kurabileceği, görüş ve yorumlarını yayımlayabileceği bir ortam yaratmaktır.

“Uyghurbiz” bağımsız bir sosyal yayın kuruluşu olması ve Uygurlar içinde böyle başka bir yayının olmaması nedeniyle çok önemliydi. Sürekli tartışmalar içinde gün geçtikçe toplumun işlevinde olumlu katkı sağladığı noktasında daha çok kimselerin takdirini kazanmıştı.

“Uyghurbiz” internet sitesi sadece etnik gruplar arasındaki fikir alışveriş platformu olmakla kalmadı. Acil durumlar için çözüm sağlamada ciddi bir iletişim kanalı olma konusunda ve özellikle de Çin’in iç bölgelerinde Uygur çocuklarının organ mafyasına satılması, hırsızlık, yan kesicilik, uyuşturucu kuryeliğinde kullanılması konularında da önemli bir rol oynadı.

Tarihi bir sorumluluk bilinciyle “uyghurbiz” portalini yayına sokan Tohti, bu yüzden Çin istihbaratı ile sürekli başı dertte oldu. Birkaç sene içinde “uyghurbiz” portalini 10’den fazla kez kapatıldı ve Tohti de defalarca içeri alındı. Son kapatıldıktan sonra da Çin sınırları içinde bir daha açılmadı.

### **Çin’e Kaçırılan Uygur Çocukları Kurtarma Çabaları**

Uygur özerk bölgesinden çocukların Çin’e kaçırılarak organ mafyalarına satılması, hırsızlık, yan kesicilik ve uyuşturucu kuryeliği gibi suçlar için kullanılması, ciddi bir sorun haline gelmişti.

Küçük yaşta ailesinden kaçırılan çocuklar, Çince bilmedikleri bir yabancı toplum içinde yardım istemek ve kendilerini savunmak gibi imkânlarla sahip değillerdi. Kötü emellere alet edilen ve kendini savunamayan bu çocuklar yakalanırlarsa acımasızca dövülürdü. Karakola teslim edildiklerinde ise dillerini anlamadıkları için uğraşmak istemeyen polisler tarafından genellikle serbest bırakılıyor yine acımasız “patronlarının” eline düşerlerdi.



Yetkililer tarafından müdahale edilmeyen, önlem almak istenmeyen bu endişe verici durum, Uygur gençlerinin ülke genelinde hırsız, yan kesici veya gaspçı olarak tanıtılmasına kadar ilerlemişti. İlham Tohti, hangi eyalette veya şehirde bu tür çocukların durumuyla ilgili bir haberi duysa, derhal o bölgeye koşardır. "Uyghurbiz" portalini aracılığıyla bu çocukları kurtarmaya ve aileleriyle yeniden bir araya getirmeye çalışıyordu.

İlham Tohti'nin bu çabaları ve hükümete yönelik çağruları sonucunda, Uygur Özerk Bölge hükümeti nihayet bu konuya ilgi göstermeye başlamıştı. Tohti'nin aktivizmi, çocukların güvenliği ve toplumlarının korunması adına önemli bir etki yaratmıştı ve Uygur gençlerinin maruz kaldığı bu tehlikeli durumla mücadele için harekete geçilmesine öncülük etmişti.

### **Kaybolan Uygur Gençlerin Araştırılması**

Uygurlara yönelik şiddet ve baskı, hiç ara verilmeksizin sürmektedir. O dönemler bu baskıların içindeki en önemli meselelerden biri de “5 Temmuz” katliamı ve ardından kaybolan Uygur gençler meselesiydi.

“5 Temmuz” olayından hemen sonra Çin polislerince Ürümçi şehrinde yakalanan binlerce gencin bir kısmı ölüm cezasına, bir kısmı ise çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı ve bazıları ise serbest bırakıldı. Ancak, Çin polislerince yakalanan birçok gençten bir daha haber alınamadı.

Hükümetten açıklama bekleyen, ancak hiçbir yanıt alamayan bazı kayıp aileleri Ürümçi’de herhangi bir muhatap bulamadığı için Pekin’de seslerini duyurabilecek muhatap arayarak

hukuk organlarına şikâyetinde bulundular. Ancak, Pekin'deki yetkililer onların dertlerini dinlemek yerine, polislerce yakalatıp, geldiği yere götürüp teslim etti ve sıkı takip altında tuttu.

Kaybolan gençler hakkında kimse ses çıkarmaya cüret edemediği şu dönemlerde, İlham Tohti, kayıp ailelerinin hukuki işlemlerine ve seslerini duyurmalarına yardımcı olmaya çalıştı. "Uyghurbiz" ve diğer bazı bağımsız medya kuruluşlarınca incelenmiş ve o dönemde kayıp olduğu kesinleşen birçok gencin listesini hazırladı. Bu konunun yetkililerce ele alınması için Çin Halk Cumhuriyeti Büyük Kurultayı, Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanlığına yönelik açık mektup yayımlayarak şöyle önerilerde bulundu:



1. Hükümet "5Temmuz" olayı sonrası kayıp olan Uygurlar konusunda tarafsız, kapsamlı, detaylı ve ikna edici bir rapor açıklamalı.

2. Devlet mağdur ailelerden özür dilemeli, tazminat ödemeli. Mağdur aileler yaralarının sarılmasında devleti yanında hissetmeli.

3. Devlet sorumluların izini sürmeyi devam etmeli.

### **Dinî Özgürlük Haklarının Gasp Edildiğine Yönelik Somut Belgeleri Topladı**

Dinî özgürlük, vatandaşın temel hakları çerçevesinde Çin anayasasında güvence altına alınmıştır. Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Uygurların tamamı kendilerini Müslüman olarak tanımakta ve tanımlamaktadır. İslâm Dini, Uygur kültürü ve Uygurların gündelik hayatında fevkalade önemli bir yer tutmaktadır. Uygur Özerk Bölge yönetimi, yasa gereği Uygurların dinî özgürlüğünü yasaklayamaz.

Ancak Uygur bölgesindeki Çin yönetiminin, Uygurların milli ve dinî bilincini zayıflatmaya yönelik politikayı plânlı bir şekilde uyguladığını belirten İlham Tohti, sadece Uygur Özerk Bölgesi Propaganda Bakanlığı'nın organizesi ile işlenmekte olan suç ihlallerini delilleriyle ortaya koymuştu. Tohti ayrıca Uygurlara yapılan bu hak ihlallerinin, aynı zamanda Çin anayasasını çiğnemek anlamına gelmekte olduğunu belirtmiş ve Pekin Merkezi Yönetimi'ne suç duyurusunda bulunmuştur.

Uygur Özerk Bölgesi Propaganda Bakanlığı'nın organizesi ile işlenmekte olan ve Tohti tarafından delilleriyle ortaya konulan suçlar şunlardır:

1. İbadet için camiye girmek yasak.
2. Kamu alanlarında açık ve kapalı yerlerde namaz kılmak ve Kuran okumak yasaklanıyor
3. Oruç yasağı
4. Kamusal alanlardan pazar yerlerine kadar tesettür giysilerle girmek yasaktır.
5. Uygur Özerk Bölgesi'nde dinî kitaplar yakılıyor. Çocukları dinden uzak tutmaları için ebeveynlerden imza alınıyor ve yemin ettiriliyor.
6. Uygurların örf ve adetlerinin bir kısmı suç kapsamına alınıyor.
7. Uygurların dinî inancı ve milli kültürünü zayıflatmaya yönelik sistematik baskılarla paralel olarak, yoksul Uygur gençlerini para tuzağına düşürerek, Çinlilerle evlenmelerine yönelik yeni bir proje ortaya çıkmaktadır.

### **Uygur Ana Dili Hakkında Endişeler ve Çin Devletinden Talepler**

Çin anayasasında "Bölgesel Milli Özerklik, devletin temel sistemidir" diye net yazmaktadır. Yasa, Uygur Özerk Bölgesi'ni özerklik haklarını, özerk bölgede Uygurların kendi kendini yönetme haklarını resmen tanımaktadır. Uygurların anadilini kullanma ve ana dilinde eğitim alma hakları da yasada açık bir şekilde belirtilmiştir: Özerk bölge kanununda "azınlıkların ana

*dillerini kullanma ve geliştirme hakları vardır. Kendi ana dili ile ilkokuldan Üniversitelere kadar eğitim görme, eğitim verme hakkına sahiptir. Hükümet ihtiyaçlı milli okulları yapmakla yükümlüdür.” diye yazmaktadır.*

Uygurlara tanınan Özerk Bölge Yasasında belirtilen yukarıdaki kanun maddelerine dayanarak İlham Tohti, 6 maddelik çağrı ve 6 maddelik talep hazırlamış ve 200’den fazla kişinin imzasıyla Çin Komünist Partisi siyasi bürosuna sunmuştur:

Uygur Özerk Bölgesi tarafından “Çift dil eğitim” adıyla ancak sadece Çince uygulanan eğitim sistemi Hakkında 6 maddelik talep şöyledir:

1. İktidar, Etnik azınlıkların dil ve eğitimi konusunda, Uluslararası hukuk ve kendi anayasa hukukundan kaynaklanan hükümlülükleri Uygur Özerk Bölgesi’nde yerine getirmelidir.
2. Şu an yürürlükte olan sadece Çin dilinde eğitim uygulaması durdurulmalı (Uygur Özerk Bölgesi’nde), halkların kendi dilinde eğitim görme ve kendi eğitim sistemini geliştirme hakları garanti altına alınmalıdır.
3. (Uygur Özerk Bölgesi’nde) ilgili birimler Çin anayasası, Eğitim yasası ve dil yasası, özerk bölge yasasını uygulamalı. Uygur, Kazak gibi yerli halkların anaokulu, ortaokul ve liselerde okul yetersizlik problemi çözüme kavuşturulmalı, çocukların ana dilde eğitim görme hakları garanti altına alınmalıdır.
4. Devlet kurumları, Uygur Özerk Bölgesi’nde Uygur, Kazak gibi milli anaokulu, ortaokul, liselerde Çinli öğretmen enflasyonunu durdurmalı, acilen ihtiyaç duyulmakta olan Uygur, Kazak öğretmenlere olan kadro kısıtlaması kaldırılmalıdır.
5. Hükümet Milli eğitimin gelişmesi için bütçe ayırmak suretiyle okullarda derslik, kitap, araç gereç, bilgisayar sorununu çözmelidir.
6. Hükümet, Uygur Özerk Bölgesi’ndeki Uygur okullarında, Uygur dili bilmeyen (ama kadroyu doldurup, Uygur öğretmen almaya engel oluşturmakta olan) yeteneksiz öğretmenlerin çalışmasını durdurmalı. Yerli halkların geleneksel eğitimine saygı göstermeli, tüm halkların anayasada belirlenen eğitim hakları garanti altına alınmalıdır.

## ETNİK SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Uygurların sesi olarak, halkı ile Çinliler ve Çin hükümeti arasında köprü olmaya çalışan İlham Tohti, Uygur Özerk Bölgesindeki etnik sorunların durumunu akademik açıdan incelemiş, nedenlerini araştırmış ve çözüm önerileri ortaya koymaya çalışmıştır.

Bu kapsamda İlham Tohti, Çin devlet yetkililerin isteği üzere 2011 yılında “Günümüz Uygur Bölgesindeki Etnik Sorunun Genel Durumu ve Çözüm Önerileri” başlıklı bir rapor hazırlamış ve Ekim 2013 tarihinde tekrar düzeltmelerini yaparak ilgili makamlara sunmuştur.

Raporunda İlham Tohti, Uygur Özerk Bölgesindeki etnik durumu objektif açıdan değerlendirerek 9 önemli sorunu ortaya koymuş, sorunların nedenlerini analiz etmiş ve çözüm önerileri sunmuştur. Aşağıda bu etnik sorunlara yönelik Tohti’nin çözüm önerileri kısaltarak verilmiştir:

### 1. İşsizlik Sorunu:

Uygurların işsizlik sorunu uzun senelerdir birçok faktörün etkisi ve sorunların yığılması sonucu korkunç hale gelmiştir. Bu sorunlar, sistemin çok geniş ve zamana yayılan bir projesi ile ancak çözüme kavuşabilir.

- a. Bölgesel Milli Özerklik Kanunu 23. maddesinde, “devlete ait sanayi, işletmelerine eleman alışıında yerli halka öncülük tanınmalı” diye yazılmıştır. Ancak, bu kanun maddesi uygulanmamıştır. Devlete ait sanayi sektörüne ve memuriyete, eleman alınırken etnik oran kota olarak konmalıdır.
- b. Hükümetin aktif organizasyonu ve güney bölgelerdeki aşırı işsizliğin kuzey bölgelerdeki aşırı işçi talebi ile koordine edilmesi suretiyle Uygur Özerk Bölgesi’nin iç kısımlarında sorunu çözmek tamamen mümkündür.
- c. Yerli İş Adamlarını Desteklemek: Uygur Özerk Bölgesi’nin işsizlik sorununu çözenin esas ve uzun vadeli stratejisi pazar ekonomisinin önünü açmaktır.
- d. Yerli halkların yaşam bölgelerindeki temel eğitime büyük yatırım hamlesi gerekmektedir.
- e. Yerli milletlerden plânlı ve sistemli bir şekilde mesleki uzmanları yetiştirmek şart.
- f. Devlet bölgede yerli işçi ordusunu yaratmalı.
- g. Bölgenin stratejik ve coğrafi özelliğinden yararlanmak. Uygur Özerk Bölgesi’nde yerli kültürel özelliğe sahip ürünleri üretmeye teşvik etmek, yerli halkların el sanatını kurtarmak ve değerlendirmek, yerli zanaatların yaratıcılığı için zemin hazırlamak ve geniş yelpazeli iş kollarında işsizleri işe yerleştirmek mümkündür.

## 2. “Çift Dilli Eğitim” Meselesi:

Devlet, “Çift Dilli eğitim” adı ile plânlı ve sistemli bir şekilde bütün imkânlarını ve gücünü kullanarak Çin dili ile eğitimi yaygınlaştırmakta ve Çin dili eğitimi temel eğitim politikası haline getirmektedir.

“Çift dilli eğitim” meselesi, Uygur toplumunda işsizlikten sonraki hoşnutsuzluk yaratmakta olan en güçlü meseledir. “Çift dil eğitimi”, uygulamada Uygurlara yönelik tek tip, yeni Çin dili eğitimi olarak gerçekleşmektedir. Bu durum Uygur toplumunda “*Devlet Çin dili eğitimi ile ana dil eğitimi ortadan kaldırmak istiyor*” algısı yaratmaktadır.

- a. Uygur Özerk Bölgesi’nde gerçek anlamda çift dilli eğitime acil ihtiyaç vardır. (Sadece Çince ve Çin kültürü odaklı olan) ders içeriği ve derslikler tekrar düzenlenmelidir.
- b. Hakiki “çift dilli eğitimi” gerçekleştirmek için donanım ve yazılım yatırımları yapılmalı. Eğitim kaynaklarının etnik milletler arasında taksimattaki ağır adaletsizliğe son verilmelidir.
- c. “Çift dilli eğitim” için insan (öğretmen) kaynakları yetiştirilmeli.
- d. İmtihanda özerk bölge coğrafyası, tarihi, kültürü içerikli sorular eklenirse, bölgede farklı halkların bir arada yaşadığı, çok kültürlü özel bir bölge olduğunu, bu konuda herkesin bilgi edinmesi gerektiğini anlaması ve bu topraklara herkesin sevgisini kazandırmak açısından önemli katkısı olur.
- e. Yerli halkların kültür ve basın-yayın işlerine önem verilmesi gerekir.
- f. Devlet, Uygur toplumunun dönüşüm sorunu konusunu akademik alanda araştırmak için yatırım yapmalı.
- g. Uygur toplumun motor gücü olabilecek, donanımlı, uzmanlaşmış yüksek eğitimli bir aydınlar ordusunun yetişmesi için devletin özel bir mastır programı hazırlaması çok önemlidir.

## 3. Dini Özgürlük Meselesi:

Yerel yönetimlerin çok sert dini baskısı toplumda aşırı hoşnutsuzluk yaratıyor. Son yıllardaki dini politikanın iflas etmesi sonucu, yer altı dini faaliyetler tüm bölge çapında yaygın bir hal

almıştır. Çin'in, dışa açılma sürecinde batının tecrübesinden yararlandığı gibi, Türkiye, Malezya gibi ülkelerin İslami konulardaki değerli tecrübelerinden de yararlanması önemlidir:

- a. Dini ibadet ve faaliyet alanları hakkındaki yönetmenliğin gözden geçirilmesi ve iyileştirilmesi lazım.
- b. Din bilginlerini yetiştirmek için sistem kurulması, mevcut politikaların iyileştirilmesi gerekir.
- c. Yurt dışında neşredilen yararlı dini kitapların Uygur Özerk Bölgesi'ne girmesine ve tercüme edilmesine izin verilmelidir.
- d. Din hizmetlerine ve araştırma noktasında büyük yatırım yapılmalı.
- e. Dinin toplum üzerindeki etkisinden olumlu yararlanmak yeteneğine sahip çıkmak gerekiyor.
- f. Hac ibadeti organizasyonunun şeffaf ve açık olması gerekir.

#### **4. Etnik Bölünme ve Etnik Ayrımcılık Meselesi:**

Uygur Özerk Bölgesi'nde etnik toplumları olumsuz etkilemekte olan en önemli faktör, etnik grupların birbirinden psikolojik olarak uzaklaşmasıdır. İki toplumun psikolojik bölünme durumunun çok derin noktalara ulaşmasına, fiziksel bölünmenin çok net olmasına (sessizlik içindeki Uygur toplumunun kalbinde şiddetli fırtınaların dinmemesine) rağmen kimse sorunu açıkça dillendirmeye cesaret edememektedir.

- a. Uygur Özerk Bölgesi sınırları içinde, tek bir etnik milletten (Çinlilerden) oluşan yeni şehirler yaratma programından vaz geçilmeli.
- b. Bölgemizde iş ve refahtan tüm etnik milletlerin eşit pay alabilmesini sağlamak için, devlet gerekli politikaları üretmeli.
- c. Hükümet kurumlarında, hizmet sektörlerinde (banka, ulaşım, su, elektrik fatura ödeme noktaları, sigorta gibi) belli sayıda Uygur eleman bulundurulmalı.

#### **5. Yerli Millet Kadroları ve Aydınlara Olan Güvensizlik Sorunu:**

Uygur Özerk Bölgesi'nde siyaset belirleyiciler, Uygur toplumunun sesine kulak tıkamaya kararlı. Uygurlar hakkında Uygurlar olmaksızın karar alma alışkanlığı, Uygur kadrolardan başka, Uygur aydınlarını da suskun, küskün hale getirmektedir. Topluma karşı sonu gelmeyen katı baskı süreci Uygur aydın kesimini topluca susmaya zorlamaktadır.

- a. Ülkenin bütünlüğü ile etnik milletlerin çıkarlarına saygı gösterme arasındaki dengenin uyumlu hale getirilmesi lazım.
- b. Uygur kadroların sayısı çok azdır, özellikle üst düzey yetkililer daha da çok yetersizdir. Uzun vadeyi gözeterek, yetenekli yerli milletler kadro ordusunun yetişmesi sağlanmalı.
- c. "Bölgesel Milli Özerklik" kanununa göre Uygur dili bölgede, Çin dili ile eşit şekilde devlet dili konumundadır. Devlet, Uygur kadrolara Çince bilme şartı koyduğu gibi, Uygurlar içinde çalışan Çinli kadroların Uygurca öğrenmesini teşvik etmesi, hatta bölgeye tayin yaparken, Uygur dili bilgisi sınavına tabi tutması lazım.
- d. Kadro taksimatında, bölgelerdeki milli nispetin ve milli özelliğin göz önünde bulundurulması lazım.
- e. Dünya standartlarında Uygur aydınlar ordusu yetiştirilmeli.
- f. Uygur Özerk Bölgesi'nin kalkınma sürecindeki her konu araştırma tezine konu olmalı.

#### **6. Bingtuan meselesi:**

Bingtuan (Üretim ve İnşaat Kolordusu) askeri kökenli ve genellikle askeri ve sivil faaliyetleri bir araya getiren büyük ölçekli tarım ve kalkınma kuruluşu olup, Uygur Özerk Bölgesi'nde Bingtuan adı altındaki göçmen Çinlilerden oluşan toplum; kapalı, özel yetki ve konuma sahip,

organize bir kurumdur. Halk içinde Bingtuan hakkında şöyle bir söyleyiş vardır: Ordu dersek, bütçesi orduya ait değil. Hem çiftçi hem işçi, istediği yerde toprak, su gasp ederek şehirleşiyor, fabrikalaşılıyor, modern çiftliklere sahip olabiliyor. Resmi makamlar açık sorunlarda Bingtuan hakkında şöyle konuşmaktadır; Bingtuan, Uygur Özerk Bölgesi'nin istikrarının garantisi ve bölge kalkınmasının sembolüdür.

- a. Bingtuan sisteminin ileride muhakkak tarih sahnesinden indirilmesi gerekiyor.
- b. Çinli göçmenlerinden oluşan bu silahlı sivil örgütün, bölücülüğe karşı savaş rolü ve bölücülere göz dağı verme işlevi abartılmamalı, bu yöndeki propaganda zayıflatılmalıdır.
- c. Bingtuan durumuna göre şehirleşme aşamasını tamamlanması gerekiyor. Bu aşama tamamlandıktan sonra, yerli yönetime devredilme aşaması denenebilir.
- d. Bugünkü toprak devlete ait, ama işletme hakkı kolordu, alay ve şahıslarda olmak sureti ile pay bölüşmede çatışma yaratan durumundan kurtulması lazım.
- e. Bingtuan'ın durumunun iyileşmesi için önemli çözüm yolu, Bingtuan'ın kemikleşmiş mevcut yapısını ıslaha açmaktır.
- f. Bingtuan, milletler arası iletişim ve hoşgörü yönündeki işlevini artırmalı ve propagandasını bu yöne kaydırmalıdır. Emek gücü ihtiyacını hep Çin'in iç bölgelerinden değil, Uygur Özerk Bölgesi içinden karşılamaya yönelmelidir.
- g. Bingtuan, merkez ve yerli maliye desteği ile Uygurca TV kanalları açmak suretiyle programlar yapıp, modern tarım teknolojisi ve tecrübelerini Uygur çiftçilerin yararlanması için aktarabilir. Böylelikle, Bingtuan bölgedeki kapalı kutu durumundan çıkmış olur ve Uygur toplumunun kalbinde sempati kazanır.

### **7. Hükümetin Yönetim Becerisi ve Güvenilirlik Meselesi:**

Uygur Özerk Bölgesi'nin ekonomik kalkınma ve sosyal gelişiminde, Çin'in diğer bölgelerine nazaran büyük eksikler mevcut. Hükümetlerin düşünce yapısı günümüz şartlarına göre her düzeyde çağ dışı kalmıştır. Bu yüzden yönetim, Uygur Özerk Bölgesi'nin karşı karşıya kalmış olduğu sosyal sorunları yönetme kapasitesine sahip değildir.

- a. Rüşvete karşı kapsamlı savaş yürütülmeli.
- b. Yönetim kadroları hukuk anlayışı ve yönetim yeteneği bazında teste tabi tutulmalı ve kapsamlı şekilde çağdaş hukuk ve yönetim standardı çerçevesinde eğitimden geçirilmelidir.
- c. Yönetim halka ve medyaya karşı, şeffaf olmalı. İç bölgelerin tecrübelerinden yararlanarak, medyaya belli harekât alanı bırakılmalı.
- d. Çin'in iç bölgeleri ile kadro değişimi yaparken, deniz kıyası Pekin, Şanghay, Guangzhou gibi bölgelerden seçilmiş kadrolar getirilmeli.
- e. Memur ve yönetici seçerken kültür yapısı, görüş açısı, deneyim gibi faktörler göz önünde bulundurulmalı.
- f. Gelişi güzel yakalanıp ceza evine atılan Uygur aydınları bırakılmalı.

### **8. Büyük Han Milletçiliği Sorunu:**

Uygur Özerk Bölgesi'nde "Bölücülüğe" karşı savaş stratejisi tüm devlet vazifesinin merkezine oturtularak yürürlüğe sokulduktan sonra, Büyük Han milletçiliği "ülke bütünlüğünü koruma", "istikrarı sağlama" adı altında hortlamaya başladı. Büyük Han milletçiliğinin belirtileri hakkında konuşanlar hemen "bölücü" suçlaması ile yargılanıyor. Büyük Han milletçiliği resmi dairelerde ve Han Çinli toplumu içinde değişik boyutlarda baş göstermektedir.

- a. Siyaseten özerk bölge yasasına saygı göstermeli ve yavaş yavaş uygulamaya geçilmeli. Çoklu etnik grupların ve çeşitli kültürlerin eşit var olmasına saygı gösterilmeli ve korunmalı.

b. Kişilerin etnik kökenlerinden dolayı aşağılanması ve buna yönelik söz ve eylemler, uluslararası hukuk normları çerçevesinde suç kapsamına alınmalı. Kanun tasarısı ya da genelge ile etnik ayrıştırmaya yönelik her türlü ayrımcılık önlenmeli, etnik milletlerin yasal hakları koruma altına alınmalı. Etnik kimliğinden dolayı dışlanmaya imkân tanıyan kanunlar, yöntemler ortadan kaldırılmalı.

c. Hangi resmi görüş, yanlış algılamaya ve etnik hoşnutsuzluğa yol açıyor? Hükümet, bu konuyu uzmanlar aracılığıyla sistematik olarak araştırmalı ve tartışmaya açmalı.

d. Devlet, Büyük Han milletçiliği ve yerli etnik milletçilik hadisesi üzerinde derin düşünmeli ve inceleme yapmalı. Etnik sorunun çözümünde, yerli etnik milletçilik ve etnik bölücülüğü vurgulamakla kalmayıp, büyük Han milletçiliğini de vurgulamalı. En azında toplumun Büyük Han milletçiliği, milli radikalizmi sorgulaması, tartışmasına izin verilmelidir.

e. Devlet, dış ülkelerde yaşayan azınlıklara da kendi vatandaşı olarak eşit gözle bakmalı.

### **9. Bölgesel Milli Özerklik ve Devlete Karşı Bölücülükle Suçlanma Konusu:**

Bölgesel Milli Özerkliğin (Çin halk kongresi tarafından düzeltilip) tekrar ilan edilmesinden bu yana 40 yıla yakın zaman geçmiştir. Ancak Özerk Bölge bu yasayı uygulamamaktadır. Yasa boş vaat olarak kâğıt üzerinde kalmıştır. Milli bölge özerkliği yasası ne kültürel ne de ekonomik noktada gerçekleşmiştir.

a. “Uygur Özerk Bölge Bölgesel Milli Özerklik düzenlemesi” ve “Bölgesel Milli Özerklik Yasası Uygulama Yönetmeliği” gibi genelgeler yayınlanmalı ve hemen uygulamaya konmalı.

b. Bölgesel Milli Özerklik ve ülke bütünlüğü meselesini akademik alanda tartışmaya açmak, Uygur Özerk Bölgesi’nde özerkliği yaşamak ile ülkenin bütünlüğü noktasında dengeyi sağlayıcı rol oynayacaktır.

c. Özerklik yasasının uygulanması ile Uygur Özerk Bölgesi’nde, Özerkliğin yeri ve konumu oturacaktır. En azından bir yön belirlenmiş olacak ve Uygurların birikmiş işsizlik, milli kültürü koruma, kadroda yer alma, dini inancın serbestleşmesi gibi sorunları çözülmesi ideal hale gelecektir. O zaman bugünkü etnik gerginlik, etnik çatışma ortamı yumuşayacaktır.

Pekin Merkezi Yönetimi, Uygur Özerk Bölgesi’nin kalkınma politikasını belirlerken, siyasi ve kültürel düşünce perspektiften başka, yine sadece transfüzyon fonksiyonu değil, yerli Uygur toplum ekonomisine kan takviye etmeyi aklının bir köşesinde tutmalı.

## **ÜZERİNDEKİ BASKI VE HAPİS CEZASI**

İlham Tohti’nin Uygur Özerk Bölgesi hakkındaki akademik çalışmalarım ve raporları Çin’in iç bölgelerindeki akademik yayınlar tarafından yayımlandıkça onun gündelik hayatına olan çeşitli müdahaleler artmaya başlamıştır. “uyghurbiz” internet sitesi Çince yayına başladıktan sonra, ona yönelik baskı ve tehdit gün geçtikçe artmakla kalmadı, memlekette yaşamakta olan aile-akrabaları üzerinde de baskılar oluşmaya başladı.

İlham Tohti’nin Pekin’de olması bir avantajdı. Kendisi de Uygur Özerk Bölgesi’ndeki tüm sorunların çözüm anahtarının Pekin’de olduğunu düşünüyordu. Tohti karşı karşıya kaldığı baskılarla ilgili şunları ifade eder: “*Pekin’de sistem içinde olsun, sistemin dışında olsun çok arkadaş edindim. Çevremde beni destekleyenler çoğaldı, çoğalıyor... Çin devleti, bütün bunları kötü niyetle bana karşı şantaj olarak kullanamaz. Çin devletinden benim istediğim sadece adalet, eşitlik. Ama şu anda durum 5 Temmuz 2009 tarihinden beri en kötü noktada. Beni (fiziki olarak) yok etmenin peşindeler. Ben Çinlilerin vicdanına seslendim. Sorunu diyalog yolu ile çözmek istedim. İyi niyetli davrandım. Ama resmi makamların niyeti kötü. Beni yok etmek iradesine geldiklerini hissediyorum.*”

İlham Tohti, bu sürecin öncesinde yaşamının büyük bölümünü Çin istihbarat ajanları ile dış dünya medya mensupları arasında köşe kapmaca oynamakla geçirmiştir. 2008 Pekin Olimpiyatları döneminde gözaltına alınıp hapsedilmiş ve daha sonra serbest bırakılmıştır. 5 Temmuz olaylarından tekrar tutuklanıp uzun bir süre ev hapsinde tutulmuştur.

### **Hapse Atılması**

İlham Tohti, Çin polisleri tarafından 5 Ocak 2014 tarihinde tekrar tutuklanıp el ve ayağına kelepçe vurularak Ürümqi'ye götürülmüştür. 23 Eylül 2014 tarihinde Ürümqi'de düzmece mahkeme sonucunda "bölücülük" suçlaması ile müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Onunla birlikte kendisine ve fikirlerine bağlı yedi öğrencisi de değişik hapis cezasına çarptırılmıştır. Amerika ve Avrupa Birliği ülkelerine ait Pekin'deki 10'dan fazla büyükelçi ve bir o kadar yabancı gazeteci mahkemeyi izlemek için Ürümqi'ye gelmiş ise de mahkemeye sokulmamıştır.



İlham Tohti ve öğrencileri şu anda Ürümqi'de ceza evinde tutulmaktadır. İlham Tohti'nin şu an hapisandeki durumu hakkında herhangi bilgi edinilememektedir. Ailesi ve avukatlarıyla görüşmesine izin verilmemektedir.

### **Uluslararası Tepkiler**

Tohti müebbet hapis cezasına çarptırıldığı 23 Eylül günü Amerika dış İşler Bakanı Jonn Kerry açıklama yaparak, Dr. İlham Tohti'nin serbest bırakılmasını istedi. Kerry, açıklamasında şöyle söylemişti: *"Ben yakında Çin liderleri ile görüştüğümde Dr. İlham Tohti meselesini ortaya koydum. Daha önce Amerikan, Çin stratejik ve ekonomik iş birliği formunda defalarca söyledim. Şu an Ürümqi'de ziyarette bulunan Amerikan büyükelçisi de Dr. İlham Tohti ve öğrencilerinin serbest bırakılması konusunu tekrar dile getirdi. Biz yine bir kez daha Çin hükümetine sesleniyoruz; İlham Tohti ve öğrencileri derhal serbest bırakılmalı. Barışçıl insanları cezalandırmak, terörle savaşmak değildir."*

Aynı gün Avrupa birliği basın bildirgesi yayınlayarak, Çin'in Dr. İlham Tohti'yi müebbet hapis cezasına çarptırmasını sert bir dille kınamıştır. Amerika'nın o dönem Devlet Başkanı Barak Obama, Almanya Başbakanı Angela Merkel, Birleşmiş milletler örgütü ve Batı ülkelerinin birçok parlamentosu İlham Tohti'yi ateşli bir şekilde savundu. Türkiye Dış İşleri Bakanlığı sözcüsü Tanju Bilgiç de bu konudaki kaygılarını ifade etmiştir.

İlham Tohti, diyalog isteyen ve ömrünü etnik gruplar ve kültürler arasında köprü olmaya adanmış bir kişiyken, Çin'in Tohti'yi susturmaya çalışması, Çin'in Uygur Türkleri meselesi konusunda diyaloga tamamen kapalı olduğunun en bariz kanıtıdır. Ayrıca Tohti'nin konuşmalarında Çin'in bütünlüğünden yana olduğunu ve parçalanmasını istemediğini, sadece diyalog yoluyla Uygurların hak ve hukukunu korumaya çalışacağını defalarca belirtmiş olmasına rağmen, onu bölücü suçuyla hapse atması, Çin yönetiminin Uygur için ses olmaya çalışan herkesi aynı bölücülükle suçlayan yalancı ve uydurukçu bir yönetim olduğunun açık delilidir.

## **İLHAM TOHTI'YE LAYIK GÖRÜLEN ÖDÜLLER**

İlham Tohti İnisiyatifi tarafından yürütülen etkin çalışmalar sonucunda Dr. İlham Tohti'nin mahkûm edilmesinden bu yana kendisine toplam 10 kadar çeşitli ülke ve kuruluşlar tarafından

Uluslararası Barış, Özgürlük ve İnsan Hakları Ödüllerine layık görülmüştür. İlham Tohti'ye verilen uluslararası ödüllerin bazıları şunlardır:

1. Avrupa Parlamentosu tarafından 2019 yılında Saharov Hür Düşünce Ödülünün verilmiştir.
2. İlham Tohti, 2017 yılında Almanya'nın prestijli ödülü olan Weimar İnsan Hakları Ödülü'ne layık görülmüştür.
3. Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi tarafından 2019 yılında Vaclav Havel İnsan Hakları Ödülü, İlham Tohti'ye layık görülmüştür.
4. İlham Tohti, Türkiye'de 2014 yılında Türkçe Konuşan Ülkeler Uluslararası Gazeteciler Derneği tarafından organize edilen İsmail Gaspıralı Bey Gazetecilik ve İnsan Hakları Ödülleri çerçevesinde İlham Tohti'ye Türk Dünyası Gazetecilik ve Özgürlük Ödülüne layık görüldü.
5. İlham Tohti, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (TDAV) tarafından 2018 Türk Dünyası Turan Yazgan Büyük Ödülüne layık görüldü.

İlham Tohti 2018 yılından beri her sene Nobel Barış Ödülüne aday gösterilmekte olup, üç defasında yüzlerce aday arasında 'finalistler' diye adlandırılan son beş adaydan biri olmuştur. Dr. İlham Tohti'nin Nodel barış ödülünü kazanması, Çin'in işgalindeki Doğu Türkistan'da yaşayan Halkımıza yönelik insanlık suçları ile etnik Soykırım Uygulamalarına karşı BM başta olmak üzere Demokratik Ülkeler, Uluslararası İnsan Hakları ve Hukuk Kuruluşları ile uluslararası toplumun dikkatini çekerek bu insani sorunun çözümü ve bu konuda bir an önce harekete geçmesi için büyük itici güç olacaktır.

## İLHAM TOHTI İNSİYATİF HAREKETİ'NİN ÇALIŞMALARI

Enver Can'ın girişimi ile kurulan ve Başkanlığını yürüttüğü bu İTI Hareketi'nin amacı İlham Tohti'in ve yıllarca mücadelesini verdiği Uygurların temel insan haklarının Uluslararası Platformda unutulmamasını ve sürekli gündemde tutulmasını sağlamaktır. Ayrıca, İlham Tohti üzerinden yapılacak çeşitli etkinliklerle Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri davasına dünya kamuoyunun desteğini sağlamaktır. Bunun yanında şimdiye kadar ardı ardına 5 defa Nobel Barış Ödülüne aday gösterilen Dr. İlham Tohti'nin hakkı olan bu ödülü kazanabilmesi için faaliyetler yürütmektedir.

1. 2016 Mayıs ayında Avrupa Parlamentosu binasında bir Konferans tertip edilmiş ve konferansın ardından İlham Tohti, Avrupa Birliği'nin prestij ödüllerinden biri olan Saharov Hür Düşünce Ödülüne aday gösterilmesi sağlanmıştır.
2. Avrupa Parlamentosu (AP) üyeleri nezdinde temaslar ve Lobi faaliyetleri kesintisiz olarak sürdürülmüş ve bu çalışmaların sonucunda kendisine 2019 Saharov Hür Düşünce Ödülü verilmiştir.
3. İlham Tohti İnsiyatif (İTI) Hareketi Başkanı Enver Can, İlham Tohti'yi 2017 senesinde Almanya Weimar (Almanya Cumhuriyeti'nin ilk Başkenti) kenti İnsan Hakları Ödülüne aday göstermiştir. Bu konuda yapılan çalışmalar sonucunda Çin yönetiminin verilmemesi için yaptığı bütün engelleme girişimlerine rağmen Almanya'nın bu prestijli ödülü Dr. İlham Tohti'ye verilmiştir. Söz konusu Ödül tarihi Weimar Belediye Binasında düzenlenen özel bir törende kendisi adına Enver Can tarafından teslim alınmış ve Weimar şeref defterini de imzalamıştır.
4. İTI Hareketi, Dr. İlham Tohti'yi Çek Cumhuriyeti'nin eski Başkanı Vaclav Havel adına tesis edilen Vaclav Havel İnsan Hakları Ödülü'ne aday göstermiştir. Seçici Kurul bu teklifi olumlu karşılamış ve 2019 yılında kendisine bu ödül layık görülmüştür. Bu ödül de Avrupa Parlamentosunun merkezi Strasburg'daki Avrupa Parlamenterler Meclisinde düzenlenen özel törende kendisi adına Enver Can'a tevdi edilmiştir.

5. İTİ Hareketi olarak yapılan etkin çalışmalar sonucunda Dr. İlham Tohti'nin mahkûm edilmesinden bu yana kendisine toplam 10 kadar çeşitli ülke ve kuruluşlar tarafından Uluslararası Barış, Özgürlük ve İnsan Hakları Ödüllerine layık görülmüştür. Böylece, Kendi halkının temel insan hakları ve özgürlüğü için kendisini bu yolda feda ederek büyük bir kahramanlık ve cesaret gösteren Dr. Tohti fedakâr bir İnsan Hakları ve Özgürlük savaşçısı unvanını kazanmıştır.

6. İTİ Hareketi Başkanı Enver Can, çeşitli dönemlerde Başbakanlık görevinde bulunan Almanya Başbakanlarına Çin yönetimi ile yapacakları görüşmelerde Dr. İlham Tohti'nin serbest bırakılmasını gündeme getirmelerini ve Dr. Tohti'nin tedavi ve bakımı için Almanya'ya getirilmesi konusunda kendilerine mektuplar göndermiştir.

7. İlham Tohti, 2018 yılından beri her sene Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmekte olup, her yıl sürekli olarak bu konuda destek ve katkıları için Türkiye başta olmak üzere Avrupa Birliğine üye ülkeler Parlamenteleri, Bilim adamları ve Aydınları ile sürekli görüşülmektedir. Bu temas ve görüşmelerde bu kişilerden Dr. Tohti'nin Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermelerini ve bunun için Ödül Komitesine mektup yazmaları rica ve talebinde bulunulmuştur. Bundan sonraki dönemlerde da bu konuda Aydınlar, Parlamenteler ve ilim adamlarının desteğini elde etmek için çalışmalar aynı şekilde ısrarla devam ettirilecektir.

8. İlham Tohti İnisiyatifi Hareketi olarak 2019 ve 2022 yıllarında birer kez Almanya Federal Parlamentosunda ve 2 kez başkent Berlin'de, Alman Parlamentelerinin desteği ve ev sahipliği ile 3 defa uluslararası düzeyde Dr. Tohti ve Doğu Türkistan konulu Konferanslar düzenlenmiştir. Böylece Dr. İlham Tohti ve Doğu Türkistan meselesi Alman Parlamentosu, Kamuoyu ile Medyanın dikkatine sunulmuştur.

9. İlham Tohti İnisiyatif (ITI) Hareketi olarak imkânlarımız ölçüsünde Uygur Toplumunun düşünce ve Özgürlük Hareketi önderi, çelik iradeli cesur ve yiğit insan hakları savunucusu İlham Tohti'e Nobel Barış Ödülü verilmesi ve kendisinin Çin zindanlarından bir an önce kurtulması için çalışma ve mücadelemiz aynı azimle devam ettirilecektir.

10. Dr. İlham Tohti'nin Nobel barış ödülünü kazanması, Çin'in işgalindeki Doğu Türkistan'da yaşayan halkımıza yönelik insanlık suçları ile etnik soykırım uygulamalarına karşı BM başta olmak üzere demokratik ülkeler, uluslararası insan hakları ve hukuk kuruluşları ile uluslararası toplumun dikkatini çekerek bu insani sorunun çözümü ve bu konuda bir an önce harekete geçmesi için büyük itici güç olacaktır.

Bu kitabın Dr. İlham Tohti'nin unutulmaması, bir an önce özgürlüğüne kavuşması ve Çin'in Doğu Türkistan'daki insanlık suçları ile etnik soykırım cinayetlerinin son bulmasına katkılar sağlamasını dileriz.

## İLHAM TOHTI İNİSİYATİFİ ETKİNLİKLERİNDEN KARELER



Cevher İlham, Enver Can ile birlikte Avrupa Parlamentosu önünde (19 Ekim 2016)



İlham Tohti'nin Saharov "Hür Düşünce Ödülüne" aday gösterilmesi amacıyla Avrupa Parlamentosunda düzenlediğimiz ilk Uluslararası konferans.

(26 Mayıs 2016)

İlham Tohti İnisiyatif Hareketi'nin Alman Parlamenter Margarete Bause'nin ev sahipliğinde yapılan kuruluş töreni

(Baverya Parlamentosu  
11 Aralık 2016)





Katılımcıları: Erkin Alptekin, Örkesh Dewlet, Dolkun İsa, Nuri Turkel, Asgar Can, Prof. Marie Holzman, Prof. Sean Roberts, Vanessa Frangville ve diğerleri...

Tibet'in sürgündeki ruhani lideri Dalai Lama'dan İlham Tohti'nin Nobel Barış Ödülü adaylığı için desteğini talep ettim (2017 Eylül, Frankfurt - Almanya)



İlham Tohti'ye verilen "Dünya Liberal Demokratları Birliği insan Hakları Ödülü"nü İlham Tohti adına törenle teslim aldım (30 Kasım 2017)

Almanya  
Cumhuriyeti'nin ilk  
Başkenti Weimar şehri  
belediyesinde İlham  
Tohti'ya verilen İnsan  
Hakları Ödülü taktim  
töreni (Belediye Sarayı  
2017)



İlham Tohti'ye Çek  
Cumhuriyeti eski  
Cumhurbaşkanı Vaclav Havel  
adına verilen Vaclav Havel  
İnsan Hakları Ödülü'nü ilham  
Tohti adına teslim aldık.  
(30 Eylül 2019 Avrupa  
Parlamentosu Strasburg-Fransa)

Vaclav Havel İnsan Hakları  
Ödülü'nü ilham Tohti adına  
teslim aldıktan sonra:





Cevher İlham Avrupa  
Parlamentosunda  
düzenlenen özel törenle  
Saharov Hür Düşünce  
Ödülünü” babası adına  
teslim aldı.

(10 Aralık 2019)

İlham Tohti'nin Nobel Barış Ödülü'ne  
aday göstermeye davet etmek için Gelecek  
Partisi Genel Başkanı sayın Ahmet  
Davutoğlu'nu ziyaret ettik.

(Ankara 2021)





Türkiye'deki  
çeşitli partiler  
mensup  
siyasilerle bir  
araya geldik.



Berlin'deki Avrupa Evi'nde  
Doğu Türkistan konferansı  
Nisan 2022



Belçikalı Parlamenter Samuel Cogolati Bey'e bizim için yaptığı hizmetlerinden dolayı şükranlarımızı ifade ettik. Samuel Cogolati, Belçika Parlamentosunda kabul edilen "Çin Uygurlara karşı Soykırım yapmaktadır" kararının müteşebbüsüdür ve bu yüzden Çin'e girmesi yasaklanmıştır.



Bulgar Türkü Avrupa Parlamentosu (AP) üyesi İlhan Küçük Bey'e Teşekkürlerimizle şilt takdim ettik. İlhan Bey, 2016'de, AP'de düzenlediğimiz Ilham Tohti konulu ilk uluslararası konferansımıza ev sahipliği yapmıştır. Çin ona karşı müeyyide uygulamış, Çin'e girmesini yasaklamıştır.



Avrupa Parlamentosu (AP) eski üyesi Olivier Dupuis Bey'e Uygur davası için yaptığı üstün hizmetlerinden dolayı minnettarlığımızı ifade ettik.



Olivier Beyefendi, 17 Ekim 2001'de eski Doğu Türkistan Milli Kurultayı olarak AP'de gerçekleştirdiğimiz ilk uluslararası konferansımıza ev sahipliği yapmıştı. Doğu Türkistan Milli Kurultayı şimdiki Dünya Uygur Kurultayını meydana getiren esas iki teşkilattan biridir.



Avrupa Parlamentosu üyesi Almanyalı (Türk kökenli) politikacı Engin Eroğlu Beyefendi'ye davamıza vermekte olduğu destekten dolayı şükranlarımızı ifade ettik.



Çek Cumhuriyeti Senato başkan yardımcısı Senator Jiri Oberfalzer Beyefendiye yaptığı hizmetlerden dolayı teşekkür ederim!



Avrupa Parlamentosu (AP) üyesi Alman politikacı Reinhard Bütikofer Beyefendiye teşekkür ederim.



Reinhard Beyefendi, 2022'de AP'nın Berlin'deki irtibat bürosu olan Europäisches Haus'ta Doğu Türkistan'la ilgili düzenlediğimiz uluslararası konferansa ev sahipliği yapmıştı. Onun da insan Hakkarı ile ilgili yaptığı çalışmalarından dolayı Çin'e girmesi yasaklanmıştır.



“Çin’in Uygurlardan organ toplaması ve tutuklu Uygur bilim adamı İlham Tohti'nin akıbeti” konulu etkinlik düzenlendi.

( 12 Mart 1014 )









[www.ilhamtohtiinstitute.org](http://www.ilhamtohtiinstitute.org)

[www.ilhamtohtiinitiative.org](http://www.ilhamtohtiinitiative.org)

[facebook.com/ilhamtohtiinstitute](https://facebook.com/ilhamtohtiinstitute)

[twitter.com/ilhamtohtiinit1](https://twitter.com/ilhamtohtiinit1)

[twitter.com/ilhaminsiyatifi](https://twitter.com/ilhaminsiyatifi)

[enver.can@web.de](mailto:enver.can@web.de)

Mob: +49 173 891 2048